

logika mora biti ispred ekonomske. Zato moramo učiti da smo prirodna bića, prihvatiti buduće generacije koje još nisu nama ravnopravni pravni subjekt itd. Konačno, još uvijek se na ovoj Zemlji mnogi narodi bore za ljudska prava, pa kako da se ona osiguraju prirodi? Ponovit ćemo ovdje našu staru tezu da je odnos prema prirodi refleksija odnosa unutar kulture. Nimalo ne dvojeci, Verbeek zaključuje da se u čovjekovu ponašanju nije ništa izmijenilo. Optužbe nam tu ne pomažu, nego uvođenje prirodnih uvjeta.

Analizirajući dramu života na našem planetu i značenje izrabljivanja i egoizma, Verbeeka ne zanimaju dijelovi već mu je interes usmjeren na razvoj cjeline. Kao biolog, respektira znanstvene spoznaje o evoluciji, zagovara realnost, prihvaćanje (makar i neomiljenih) činjenica i oslobađanje od iluzija u civilizacijskom razvoju. Sve to ne obećava raj, ali otvara evolucijske perspektive čovjeku i njegovoj kulturi. Sposobnosti čovjekova stvaranja su velike, ali mora biti svjestan da je podložan ograničenjima njemu neupitne evolucije. Homo sapiens se razvio u velikom luku evolucijskog ciklusa, koji ne može izmijeniti jer će i sam biti izmijenjen. Ostaje pitanje je li nekrofilno civilizacijsko ponašanje uistinu nepromjenjivo, pa hedonizam i materijalizam industrijske civilizacije treba kao takav prihvatiti i prepustiti im se – strategija identificiranja s agresorom – ili je nekrofilna ili podložna djelatnim ljudskim (kulturnim) zakonitostima koje nam omogućuju da korištenjem vlastite, prirodom dane inteligencije i razuma stvaramo i živimo sretniji život. Bez obzira na znanstvene spoznaje, druga je solucija prihvatljiva jer nosi klicu novog vremenitog optimizma.

Ivan Cifrić

Fritz Reusswig

LEBENSSTILE UND ÖKOLOGIE

Gesellschaftliche Pluralisierung und alltagsökologische Entwicklung unter besonderer Berücksichtigung des Energiebereichs

Institut für sozial-ökologische Forschung, IKO – Verlag für interkulturelle Kommunikation, Frankfurt, 1994, 274 str.

Reusswigova studija *Stilovi života i ekologija* nastala je u okviru istraživačkog projekta *Ekologija svakodnevice i tijekovi materijala*. Polazeći od izazovnih pitanja 80-ih godina – istraživanja stilova života kao problema nejednakosti i konzumerizma – autor povezuje problem stila života s ekološkim pitanjima, osobito onima iz svakodnevice. Posebno je treći dio studije bogat primjerima iz područja energetske potrošnje. Studija predstavlja sistematiziran i kritički pregled brojnih istraživanja. Time autor želi pridonijeti otvaranju novog područja socijalno-ekoloških istraživanja.

U proteklim su desetljećima ekološke posljedice interpretirane pretežno u kontekstu stanja industrijskog društva i načina proizvodnje a mnogo manje kao posljedice stanja u pojedinim industrijskim granama. Iako se, naravno, u teorijskom, povijesnom i spoznajnom smislu ne može negirati civilizacijski utjecaj, autor je mišljenja da je posljednjih godina u praktično-istraživačkom pogledu došlo do pomaka u ekološkom diskursu. Ta činjenica možda nagovještava i nova istraživačka područja u socijalnoekološkom diskursu. Naime, danas se sve više naglašava problem potrošnje i ponašanja u svakodnevnom konzumu u svezi sa stilovima života pojedinih socijalnih skupina. Ekološka svakodnevica premješta se od analize proizvodnje na svakodnevnu potrošnju, pa kriza društvenih prirodnih odnosa jasno oslikava povezanost materi-

